

УДК 811

Колористика у творчості Т. Г. Шевченка

Діброва С.М., Ларіна Г.А.

*Таврійський національний університет ім. В.І. Вернадського,
м. Сімферополь, Республіка Крим*

У статті проаналізовано вживання кольоропозначень Т. Г. Шевченка, виявлено частоту використання, здійснено класифікацію колірних одиниць і встановлення їх особливостей.

Ключові слова: колористика, «Кобзар», Т. Г. Шевченко, колірна гама, семантика.

Розуміння значення кольору й уміння встановити його культурні й емоційні конотації мають неабияке значення для системного семантичного аналізу поетичного тексту, оскільки колір і колірні поєднання допомагають сприйняти тональність повідомлення, його суть, а також викликати потрібну (інколи й передбачувану) реакцію читача. Цим керуються автори при створенні свого художнього світу.

Сучасні наукові розробки розкривають питання колористики в цілому, проте мовні портрети відомих письменників та поетів залишаються мало дослідженими. Так, недостатньо розкритим є питання семантики кольору в поетичній спадщині Т. Г. Шевченка. Крім того, семантичне навантаження кольоропозначень у самих текстах залишається часто поза увагою дослідників.

Кольороназви функціонують у різних наукових парадигмах, набуваючи специфічного, дисциплінарно вмотивованого наповнення: у лінгвістичній, соціологічній, психологічній та інших сферах.

Зарубіжні та дослідники пострадянського простору внесли чималий вклад у вивчення та дослідження кольору. З багатьох хотілося б визначити Леонардо да Вінчі, Ісаака Ньютона, Йоганна Вольфганга Гете, Володимира Хлебнікова, Макса Люшера.

Одним із перших, хто розглянув у науковому зрізі кольори, був Леонардо да Вінчі. Саме він створив струнку систему кольорів, а також встановив що різноманіття кольору, відкрите ще древніми греками і римлянами, може бути обмежене лише шістьма простими кольорами: білим, жовтим, зеленим, синім, червоним та чорним. В свою чергу також виділив два можливих аспекти кольору : художній та фізичний [1, с.141].

Через півтора століття двадцяти трьохлітній Ісаак Ньютон провів низку досліджень і в результаті за допомогою сонячної призми і скла переламав сонячний колір, отримавши веселку (спектр). Він вважав основними кольорами синій, жовтий і червоний, з яких можна здобути шляхом перемішування проміжні кольори [2, с.144].

Йоганн Вольфганг Гете розглядав феномен кольорів комплексно, враховуючи його фізіологічний і психологічний аспекти. У 1810 році була надрукована його книга «Вивчення про колір». Саме так, всім відомий німецький поет висловлювався із цього приводу так: «Всьому, чого я досяг як поет, я не надаю жодного значення...» Особливий інтерес викликає «частина про дію кольорів на зір і розум» [3, с. 281-302].

Невід'ємним є той факт, що саме він відкрив феномен контрасту: якщо дивитися на світло, то отримуємо темну копію предмету і навпаки, якщо дивитися з темноти на

освітлений предмет, видно і колір предмету. Ефект поєднання кольорів між собою, коли одні з них підсилюють один одного, а інші приглушають. У наш час книга Гете багато в чому застаріла, але її частина присвячена трактуванню кольорів, їх символічному, міфологічному і психологічному вмісту, не втратила своєї актуальності.

Відомий поет Велимир Хлебніков шукав відповідність літер російського алфавіту кольоровій гамі, інші оригінали намагалися зробити те ж саме з музичною гамою. [4]

Ще одним видатним дослідником був Макс Люшер. Він вивчав психологію, філософію, клінічну психіатрію, але серйозно зайнявся вивченням кольору, а саме, його вплив на психіку людини. Одним із феноменальних творів став «Колірний тест Люшера», який використовується і в сучасній психіатрії. [5, с. 69-84]

Метою нашої роботи є вивчення кольоропозначення у творах класика української літератури – Т. Г. Шевченка «справжнього художника» поетичного слова, який уміло використовує кольоропозначення для створення образів своїх героїв, часто включає переносні значення кольору як в зовнішні, так і психологічні характеристики портретів персонажів.

Для передачі насиченості сюжетної лінії і яскравості подій автор використовує не лише три основні кольори: червоний, синій, жовтий, але й всілякі відтінки: золотий, сивий, пурпурний та інші.

У художній літературі кольоропозначення представлені різними параметрами. В ході дослідження збірки творів Т. Г. Шевченка «Кобзар» було виділено 267 прикладів вживання кольорів та виявлено 14 кольорів: чорний, зелений, червоний, білий, темний, синій, золотий, сивий, карій, сірий, пурпурний, блідний, світлий, багрянний.

Для пояснення семантики кольору розглянемо значення кольорів.

Основним і більш вживаним є чорний. Т. Г. Шевченко часто в мінорному контексті з трагізмом розкриває поведінку, психічний та моральний стан героїв, образ життя.

«...Усміхнулась Катерина, Тяжко усміхнулась Коло серця—як <i>гадина</i> Чорна повернулась...» (Катерина)[6, с.36]	«...За биту голову руками І тихо, мовчки за возами <i>Марою чорною пішла</i> На Тібр...» (Неофіти) [6, с.229]
---	---

Менша група прикладів згаданого кольору не має конкретного значення, а використовується частіше для реального відтворення картини, опису предметів чи явищ.

«...Попрощалось ясне сонце З <i>чорною землею</i> , Виступає круглий місяць З сестрою зорею...» (Сон) [6, с.187]	«...Заступила <i>чорна хмара</i> На білу хмару. Виступили з-за Лиману З турками татари...» (Заступила чорна хмара) [6, с. 156]
--	--

Для опису природи, її соковитості, весняного настрою, автор використовує зелений колір.

«...Пишається калинонька Явор молодіє, А кругом їх верболози Й <i>лози зеленіють...</i> » (Тече вода з-під явора...) [6, с.302]	«...Тихесенько вітер віє, Степи, лани мріють, Між ярами над ставами <i>Верби зеленіють...</i> » (Сон) [6, с.182]
---	--

Слід зазначити, що червоний з давніх часів входив до тріади і його вважали найголовнішим. Поет не обходить цей колір і використовує його для позначення елементів природи та побуту. Особливу увагу приділяє святині, символу українського народу – червоній калині.

«Зацвіла в долині
Червона калина,
Ніби засміялась
Дівчина-дитина...»
(Зацвіла в долині...)[6, с.179]

«...Пливуть собі, а із-за хвилі
Сонце хвилю червонить;
Перед ними море миле
Гомонить і клекотить...»
(Гамалія) [6, с. 157]

Варто зазначити, що Т. Г. Шевченко в українських творах уживає червоний колір саме для опису національного одягу українців, збереження фольклорної ідентичності.

«...У синій шапці, у жупані,
В червоних, як калина, штанях,
Навприсідки вліта козак,
Та ще й приспівує отак...»
(Титарівна) [6, с.86]

«...У червоних черевиках,
Зеленим жупані
У світлиці походжає,
Як пані, як пава...»
(Сова) [6, с.173]

Необхідно згадати про особливості семантики білого кольору. Кобзар часто акцентує увагу на чистоті, охайності будинку, яка характерна для українського села. В основному, білий колір використовується в побуті як опис компонентів інтер'єру. Він є невід'ємною частиною опису людей, їх зовнішнього вигляду та елементів одягу.

«...Хатки біленькі виглядають,
Мов діти в білих сорочках
У піжмурки в яру гуляють,
А долі сивий наш козак...»
(Сон) [6, с.185]

«...А Марина в сукні білій,
Неначе білиця,
Богу молиться та плаче,
Замкнута в світлиці...»
(Марина) [6, с.98]

Нами зафіксована група кольорів (темний, синій, золотий, карий, сивий, рожевий), яку автор залишив у порівняннях, епітетах, метафорах. Через поодинокість вживання у «Кобзарі» ці кольори посіли умовно класичну нейтральну позицію і вживаються для опису людей та елементів природи.

«...За темнії люде!
Нема кому! боже! боже!
Чи то ж і не буде?
Ні, настане час великий
Небесної карі...»
(Єретик) [6, с.199]

«...І блідий місяць на ту пору
Із хмари де-де виглядав,
Неначе човен в синім морі
То виринав, то потопав...»
(Причинна) [6,с.10]

«...Вечірнє сонечко гай золотило,
Дніпро і поле золотом крило,
Собор Мазепи сяє, біліє,
Батька Богдана могила мріє...»
(Сон) [6,с.31]

«...Білолиця, кароока
І станом висока
У жупані; кругом пані
І спереду, й збоку...»
(Утоплена) [6, с.123]

«...І всю Гетьманщину кругом.
Під хатою дідусь сивенький
Сидить, а сонечко низенько
Уже спустилось над Дніпром...»
(Сон) [6,с.31]

«...А туман, неначе ворог,
Закриває море
І хмароньку рожеву
І тьму за собою...»
(За сонцем хмаронька пливе) [6, с.108]

Нетиповими для Т. Г. Шевченка є кольори, які не мають точного значення і в колірному спектрі лише наближаються до основних. Такими є пурпурний, блідний, світлий, багряний – вони представлені тільки одиничними прикладами.

«...На арені
Лідійський золотий пісок
Покрився пурпуром червоним,

«...І блідний місяць на ту пору
Із хмари де-де виглядав,
Неначе човен в синім морі,

В болото крові замісивсь...»
(Неофіти) [6, с.221]

«...Отакє-то! А за віщо?
За те, за що Каїн
Убив брата праведного
У світлому раю...»
(Москалева криниця) [6, с.54]

То виринав, то потопав...»
(Причинна) [6, с. 12]

«...Давид стинає та ридас,
Багряну ризу роздирає
І сипле попіл на главу.
Без тебе я не поживу...»
(Царі) [6, с.77]

Окреслюючи **перспективи** подальших досліджень, зауважимо, кольоропозначення – водночас широке і мало вивчене поняття, яке є цікавим не тільки для мовознавців. Колористика розвивалася протягом багатьох сотень років і розвивається донині. Ми можемо простежити це, вивчивши різні матеріали: книги, історичні пам'ятники, інтернет ресурси тощо.

Нами зафіксовано приклади кольору у творах Т. Г. Шевченка у всіх аспектах: місце прояви колористики, причини, її функції, вживання. Основним фактором цього є різноманітність позначень кольорів, їх особливості та сфера використання.

Список літератури

1. Леонардо да Винчи. Книга о живописи Леонардо да Винчи, живописца и скульптора флорентинского. М., 1935, С. 141.
Ньютон И. Лекции по оптике. – СССР: Издательство Академии Наук, 1946. - .144 с.
Режим доступу: <http://www.e-reading.co.uk/book.php?book=136690>
Гете И.-В. К учению о цвете (хроматика)/ И.-В. Гете; Пер. с нем. // Психология цвета: Сборник.– М:Рефл-бук; К. : Ваклер, 1996. – 281-302 с.
Перцова Н. Н. О «звездном языке» Велимира Хлебникова // МВХ. 359-371 с.
Люшер М. Цвет вашего характера. – «Вече», «Рипол классик», 1997.– 69-84 с.
Шевченко Т. Г. «Кобзар». – Київ: Наукова думка, 1989. – 36, 187, 187, 302, 179, 86, 235, 185, 199, 221, 12, 54, 77 с.

Диброва С.М., Ларина Г.А. Колористика в творчестве Т. Г. Шевченко // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации» - 2014. - Том 27 (66). № 1. Ч.1 – С. 66-69

В статье проанализированы употребления цветоименований Т. Г. Шевченко, выявлена частота их использования, осуществлена классификация цветовых единиц и установление их особенностей.

Ключевые слова: колористика, «Кобзарь», Т. Г. Шевченко, цветовая гамма, семантика.

Dibrova S., Larina G. Colouristics in creativity of T. H. Shevchenko // Scientific Notes of Taurida V. I. Vernadsky National University. – Series: Philology. Social communications. – 2014. – Vol. 27 (66). No 1.1 – P.66-69

In article examines colors in the collection of works of T. H. Shevchenko. Analyzed and compiled semantic groups of colors.

Key words: coloring, «Kobzar», T. H. Shevchenko, color symbolism, semantics.

Поступила до редакції 07.05. 2014 р.